

Vardagens symboliska rum

Hemmet, medierna och vardagens transformationer

STINA BENGTTSSON

Moderniteten har förändrat den kulturella betydelsen av hemmet. Separationen av samhälle och vardagsliv i offentliga respektive privata sfärer har medfört konsekvenser för såväl användning som uppfattning av det moderna hemmet (jfr. Frykman och Löfgren 1979:127). Förståelsen av hemmet som en privat, och huvudsakligen kvinnlig, sfär grundas emellertid i dess frikoppling från den kapitalistiska industriproduktionen (jfr Campbell 1987). Denna kapitalistiska industriproduktion sägs emellanåt idag vara stadd i förändring (Castells 1996/1999: 209-216), den ökande produktionen av information och tjänster har förändrat betingelserna för arbete och därmed också för vårt vardagsliv (jfr du Gay 1995). Denna förändring är inte minst tydlig i förståelsen av hemmet, särskilt dess relation till arbete och fritid.

Inom medieforskningen har hemmet traditionellt, och föga förvånande, setts som den naturliga platsen för att studera mediebruk (jfr Hagen 1994, Morley 2004). Detta bruk har också behandlats som en syssla för fritiden. Trots en tilltagande mediernas mobilitet som medger stora möjligheter att låta vardagens skiftande sysslor ackompanjeras av olika typer av medieinnehåll (genom walkmans, ipods, mobiltelefoner, m.m.) är hemmet fortfarande en viktig plats för förståelsen av det vardagliga mediebruket. Denna mobilitet medger också en tilltagande uppluckring av den tidigare tydliga uppdelningen av vardagen i en offentlig och en privat sfär. Trots att hemmet, främst under den moderna eran, kommit att betraktas som platsen för rekreation och privata angelägenheter är hemmet idag en betydligt mer dynamisk plats, arena för arbete såväl som vila, social samvaro såväl som privat introspektion (Giddens 1984:131, Campbell 1987:101, du Gay 1995:76).

Denna artikel behandlar frågan om hur vi skall förstå relationen mellan vardagens sfärer, särskilt i relation till hemmet, i denna tid av produktionsomvandling och vidhängande förändrade betydelser för

vardagsliv och arbete. I relation till vad vi tidigare känner till om mediebruk i hemmet (jfr Morley 1986, 2004, Gray 1992, Hagen 1994, Larsen 2000, m.fl) strävar denna studie undvika det entydiga fokus på fritidens mediebruk som tidigare dominerat forskningen. Intressant är istället här att specifikt fokusera individer som accentuerar den postindustriella utvecklingen, människor med s.k. fria yrken, som utövas i hemmet utan översyn av formellt överordnad arbetsgivare.

Denna artikel syftar således till att belysa mediernas betydelse i den postindustriella vardagen genom att diskutera och analysera dess roll i konstruktionen av vardagslivet, speciellt relationen mellan arbetsliv och fritid, hos tre individer med fria och icketraditionella yrkesliv.

Analytiskt närmande

Följande diskussion grundar sig på en analys av tre enskilda individer, med för artikelns syfte speciellt intressanta arbetssituationer. Dessa tre individer är handplockade ur ett större empiriskt material bestående av ca 55 stycken kvalitativa intervjuer. Beslutet att använda ett så ringa antal personer är grundat i vikten av att här eftersträva djup på bekostnad av bredd. Detta eftersom förståelsen av vardagslivets organisation kräver en mångbottnad och inkännande ansats. En dylik "thick description" syftar till att mångdimensionellt penetrera ett analysobjekt och erbjuda en rik och fördjupad förståelse utifrån ett kvantitativt litet material (jfr. Geertz 1973:kap 1, även Hermes 1995, Gullestad 1996).

Denna analys utgår ifrån en kombination av kvalitativa intervjuer och analyser av de intervjuade personernas hemmiljöer. Intervjuerna tog ca 2 timmar vardera att genomföra och rörde främst vardagens, och medieanvändningens, struktur ur ett tvärmedialt perspektiv (jfr. Larsen 2000:1). Mediernas betydelse

i olika vardagliga kontexter har särskilt fokuserats. Den spatiala analysen har fokuserat det materiella rummets konstruktion och den mediala miljöns symboliska betydelse. Analyserna av båda dessa empiriska material har i synnerhet fokuserat den rituella transformationen av vardagens temporala och spatiala dimensioner, särskilt mediernas betydelse för dessa.

Vardagsrituella tillstånd

Med utgångspunkt i ett vardagslivsperspektiv på medier är det här av vikt att titta närmre på tillvarons vardagsrituella dimension. Antropologen Erwin Goffman (1959/1974) beskriver vardagen som bestående av olika temporära rituella tillstånd. Exempel på sådana tillstånd är olika sociala aktiviteter (t ex lek, jfr. Huizinga 1950), arbete eller vila (Goffman 1959/1974:30). Varje rituellt tillstånd är begränsat av olika normer och regler för beteende och i de olika tillstånden tillåter vi oss därmed olika typer av framträdanden (utåt mot andra såväl som inåt mot oss själva). Ett framträdande är ett sätt på vilket vi presenterar oss inför andra – och oss själva – inom ramen för vardagslivet (jfr Giddens 1991). För individer med vissa speciella yrkesmässiga positioner i samhället, skådespelare, lärare eller programledare på TV är skillnaden i olika typer av vardagliga framträdanden tydlig och ett naturligt och medvetet inslag i det vardagliga beteendet. För andra är förändringen i framträdanden vid växlande av olika rituella tillstånd mer omedvetet genomförd och framstår därför som mer dunkel. När vi förflyttar oss mellan de olika rituella tillstånden förändrar vi också vårt förhållningssätt till dessa tillstånd och därmed förändras vårt framträdandes karaktär. Distinktionen mellan olika typer av rituella tillstånd handlar således om hur vi förhåller oss till oss själva beroende av både social och materiell kontext, dvs beroende av den symboliska platsens betingelser. Goffman beskriver hur vardagen består utav sociala inrättningar som kan delas in olika typer av regioner – både främre och bakre (Ibid: 207). I *Jaget och maskerna* definieras en region som

Vilket ställe som helst som till en viss grad är avgränsat av perceptions- eller varseblivningsbarriärer. Regionerna varierar naturligtvis i fråga om grad av begränsning och beroende på det kommunikationsmedel i vilket perceptionsbarriärerna uppträder. Tjocka glasväggar, sådana som t. ex. finns i radiobolagens kontrollrum, kan isolera en region auditivt men inte visuellt, medan ett kontor som avgränsats med masonitskivor är isolerat på det motsatta sättet. (1959/1974:97)

Intressant att notera här är regionbegreppets materialitet, något som Goffman, i egenskap av social interaktionist, tidigare föga uppmärksammats för. Söker man sig till den senare Goffman (1974) kan dock begreppet inramning (frame) ses som en ansats att accentuera även den materiella dimensionen av vårt vardagliga liv (jfr. även Couldry 2003: 26). Denna vardagens materialitet är dock något som behandlat hos andra vardagslivsteoretiker (t ex Lefevbre 1992/2004, 1974/1991, se även Ahne 1981). Genom att ta fasta på denna, rent konkreta dimension av det vardagliga (rummets konstruktion, väggarnas placering, golvens art, mediernas faktiska uttryck (ljud, bild, etc)) kan man addera en förståelse för människans vardagsliv som det rena sociala interaktionsperspektivet saknar.

En annat perspektiv på vardagslivet, som lyfts fram bl.a. av Bruno Latour (1992, 1993), betonar även att mänskliga relationer inte enbart är socialt organiserade utan alltid har omfattat, och uttryckts genom, materiella artefakter. För att förstå mänsklig kultur bör vår analys således också beakta de materiella tingens kulturella betydelse och hur de fungerar som agenter gentemot vilka vi förhåller oss i det dagliga livet. För en studie av medier och vardagsliv är detta faktum inte minst viktigt då (vissa) medier har en starkt symbolladdad betydelse i många människors liv. Medierna bör därmed inte förstås uteslutande som strukturerande faktorer i vardagslivet eller som innehållsförmedlade kanaler utan fokus bör även läggas på mediet i sig, som kombination av innehåll, materiell artefakt och tidsmässigt strukturerande agent. Detta perspektiv är inte minst intressant med tanke på att stora delar av vardagslivet idag, för många människor, sker utom synhåll för andra.

Mediebrukets rambetingelser

Vi bör här vika en stund åt begreppet ”inramning” eller ”ram” (frame) som Goffman menar är centralt för vår förståelse av en situation (Goffman 1974, jfr även Couldry 2003:26). Ramen utgörs av de basala element som organiserar situationen och definieras som de egenskaper och element som är av ”betydelse för upprätthållandet av de dynamiska problem som skapas av motivationen att upprätthålla den definition av situationen som har projicerats inför andra” (Goffman 1959/1974:208).

Ramen är således både formell och abstrakt och kan appliceras som ett analytiskt verktyg på varje social inrättning. Dessa inrättningar är, vilket diskuterats ovan, präglade av olika karakteristika beroende av dess materiella konstruktion, syftet med aktiviteten och exempelvis av om de är offentligt el-

ler privat organiserade. I en analys av sociala platser betydelse för musiklyssnande gör musiksociologen Ola Stockfelt en åtskillnad mellan platser olik typer av exklusivitet, vilket sätter normerna för beteende i olika sociala miljöer (Stockfelt 1988:148 ff). Den personliga exklusiviteten utesluter folk utifrån vilka de är, deras personliga egenskaper. Exempelvis förväntar vi oss endast möta den närmaste familjen på morgonen vid frukostbordet och hemmet (i dess västerländska borgerliga tappning) är kanske den plats där den personliga exklusiviteten är starkast utvecklad (jfr. Frykman/Löfgren 1979:104-117). Dock kan samma mekanismer utläsas i klassrum, arbetsplatser och andra sociala miljöer till vilka tillgången är begränsad på personlig basis. Den sociala exklusiviteten begränsar istället tillträdet till en specifik miljö genom att reglera det sociala beteendet. Platser kan vara starkt profilerade, dvs strikt reglera det sociala beteendet. Kyrkorum, biograf, bårhus, konsertlokaler är alla exempel på starkt profilerade sociala miljöer medan exempelvis varuhus är mindre strikt reglerade. Det är således tillåtet (men betraktas som udda) att tala för sig själv på ett varuhus, men däremot inte under pågående gudstjänst. På samma sätt är det socialt oacceptabelt att på besök i någon annans hem utan förvarning gripa tag i fjärrkontrollen och byta kanal på TVn, eller att utan uppmaning slå sig ned i en fåtölj med fötterna på bordet för att läsa dagstidningen. Att bete som att man är hemma i någon annans hem bryter starkt mot situationens profilering. Stockfelt menar att musiken (och därmed också andra medieformer) kan användas för att skapa graden av exklusivitet (ibid:150 ff). I varuhuset spelas lättlyssnad musik (eller muzak) med hög igenkänningsfaktor för att appellera till en maximal andel av de presumtiva kunderna. När personalen i den alternativa källarkrogen spelar obskyr populärmusik är det på samma sätt en signal om att alla inte är önskvärda där och för den ovane lyssnaren kan det vara svårt att förhålla sig till en dylik mediemiljö. Medierna är alltså en del av skapandet av platser sociala exklusivitet och därmed också av deras ram-betingelser. Men likaledes bidrar situationens profilering till att skapa rum för mediebruk. Akten att lyssna på ett musikstycke eller se en film har alltså olika förutsättningar beroende av om den sker i ensamhet i hemmet eller tillsammans med andra på en musik- eller filmfestival. På detta sätt skapas olika brukarsituationer som i sig ger upphov till olika sätt att bruka (lyssna, titta, interagera med mediet): olika typer av brukarmodi.¹ Människor förhåller sig till dessa olika typer av brukarsituationer genom att utveckla en stor andel olika brukarmodi, en uppsjö av olika sätt att förhålla sig till texter. Antalet brukarmodi och dessas

beskaffenhet är beroende av brukarens kompetens, men också av textens egenskaper. Viktigast är dock den speciella brukarsituationen som sätter ramarna för brukandets karaktär (ibid:172). Däremot inte sagt att endast ett brukarmodi blir följden av en speciell brukarsituation utan flera adekvata brukarmodi är möjliga (ibid:182). Människors möjliga variation i antalet brukarmodi är starkt beroende av olika sociala faktorer. Vi vet t ex att kvinnor och män har en benägenhet att förhålla sig annorlunda till mediebruk i hemmet beroende av könsrollsmässigt organiserade föreställningar om ett moraliskt korrekt beteende, eller att ungdomars kulturella föreställningar i många avseenden skiljer sig från äldres (jfr. Morley 1986, Gray 1992, Gauntlett/Hill 1999, m.fl.).

Det är således tydligt att vårt mediebruk är starkt beroende av de ram-betingelser som bygger upp den situation i vilken medierna brukas, och också att dessa betingelser är föränderliga. Situationens ram har betydelse för hur vi förhåller oss till olika medier och medieinnehåll i olika sammanhang. Genom att föra in ett nytt element, exempelvis ett medium, eller en annan människa, i situationen kan dennas karaktär fundamentalt förändras och därmed också de gränser för social acceptans som begränsar vårt handlingsutrymme. Dyliga element kan vara materiella (jag stänger av radion för att göra tydligt att frukosten är avslutad) eller utgöras av mentala definitioner av situationen ("nu är det dags att göra någon nytta!"). Med dessa förändrade ram-betingelser ändras således också vår möjlighet att agera socialt och individuellt.

I det följande fokuseras mediernas betydelse i konstruktionen av symboliska rum och specifikt transformationen mellan arbete och fritid i vardagslivet. Inledningsvis följer en kortare redogörelse för respondenternas livssituation och arbetsstruktur. Därefter följer en analys av mediernas betydelse för deras växlingar mellan arbete och fritid i vardagslivet samt i skapandet av vardagliga regioner.

Jussi

Jussi lever i en mindre ort på landet på den finlands-svenska ön Åland och arbetar som konstnär. Han är född i Finland av finsktalande föräldrar och har flyttat till det svensktalande Åland som vuxen. Han har sedan sin studentexamen lyckats försörja sig på sin konst, är en självlärd konstnär, och saknar alltså formell skolning.

Nu är Jussi i femtioårsåldern och bor tillsammans med fru och tre döttrar i ett trähus på landet. Barnen är tio, åtta och två och ett halvt år. De två stora går i skolan och därefter på fritidsverksamhet medan den lilla flickan är hos dagmamma tre dagar i veckan. Jus-

sis fru arbetar deltid och under veckans två arbetsfria dagar är hon hemma med barnen. De tre dagarna som frun arbetar är det Jussi som hämtar barnen, vid fyra-tiden, på eftermiddagen. Dagen startar tidigt. Frun och yngsta dottern lämnar hemmet redan strax efter klockan sju på morgonen och de två stora flickorna blir hämtade av skolbilen strax efter klockan åtta.

Tidigare utfördes större delen av Jussis arbete inne i familjens boningshus, men sedan Jussis egen ateljé på tomten färdigstälts har de olika arbetsuppgifterna spridits över olika ytor. Den konstnärligt skapande delen äger rum i ateljén, medan han gjuter i vax och ramar in tavlor i källaren inne i boningshuset. Vissa arbetsdagar innebär därför ett springande över gårdsplanen mellan boningshus och ateljé då olika delar av arbetet pågår samtidigt. Även temporalt är arbetsdagen utan strikta tidsmässiga ramar. Exempelvis är det sällan han gör något riktigt uppehåll för att äta lunch eller på annat sätt ta paus. Tidigare sträckte sig arbetet ofta långt in på kvällen, och i tanken är det fortfarande svårt att koppla bort det. Nu har Jussi dock bestämt sig för att försöka sluta arbeta klockan sex på kvällen, både med omtanke om familjen och om sin egen hälsa, något han dock sällan lyckas med. Jussi har ett mycket speciellt förhållande till sitt arbete genom att han ständigt har det i tankarna.

De lokala dagstidningarna på Åland distribueras till landsbygdsbor med posten och allmänt utbredd morgontidningsläsning saknas således (Reimer 1994, Wasström 2002:115). Jussi tittar på morgon-TV på morgonen, först i hemmet innan övriga familjen gett sig av och därefter en stund i ateljén. Familjen prenumererar på båda de lokala åländska dagstidningarna (tidningarna *Åland* och *Nya Åland*) och emellanåt också någon begränsad prenumeration på någon nationell (finsk) morgontidning. När Jussi på allvar sätter igång att arbeta ute i ateljén stänger han av TVn och sätter på radion istället. Först brukar han lyssna på Sveriges Radios P1 men eftersom P1 inverkar alltför störande på det konstnärliga skapandet brukar han ganska snart slå över till Sveriges Radios P2 istället. Det arbete som genomförs utanför ateljén är dock av lite annorlunda karaktär och här används också andra medier (exempelvis framhåller Jussi att han gärna lyssnar på P1 när han är i ramverkstaden och snickrar).

TVn sätts inte på förrän arbetsdagen börjar lida mot sitt slut och Sveriges Television sänder nyheter klockan 17 finsk tid. Är Jussi kvar i ateljén längre kan han också se de finlandssvenska nyheterna. Han ser ganska lite på TV tillsammans med familjen eftersom Jussi beskriver sig själv och sin fru som överbeskyddande vad gäller barnens TV-konsumtion. Kvällarna ägnas ofta åt familjen. Tidigare brukade Jussi åter-

vända ut i ateljén efter kvällsbestyren, men nu tycker han att han ofta är för trött för att orka med det.

Per-Fredrik

Per-Fredrik är i 30-årsåldern och försörjer sig sedan tre år som frilansjournalist med medicinsk vetenskap som specialområde. Han bor ensam i en trerumslägenhet i ett åttavåningshus i en miljonprogramsförort söder om Stockholm. Ursprungligen är han uppvuxen i Skåne där hans föräldrar fortfarande bor kvar. Lägenheten är stor och tämligen nyrenoverad, men Per-Fredrik planerar ändå att inom en icke alltför avlägsen framtid köpa sig en bostadsrätt i eller närmre Stockholms innerstad, främst av sociala skäl. Per-Fredrik är utbildad apotekare men har aldrig utövat detta yrke på heltid. Ända sedan han avslutade sin (8 år långa) universitetsutbildning har han arbetat en dag i veckan på apotek. Från början betraktade han detta som en ekonomisk säkerhet, med avsikt att sluta på apoteket när han uppnått ett speciellt uppsatt ekonomiskt mål. Trots att detta mål nu är uppnått har han valt att fortsätta med apotekarjobbet främst för att det skänker en angenäm struktur åt tillvaron och erbjuder en social samvaro (kundkontakter) som frilansjobbet saknar.

Det journalistiska arbetet bedriver han huvudsakligen i hemmet, i ett av rummen i lägenheten. Arbetsdagen, de fyra dagar i veckan som ägnas åt reporterjobbet, är tämligen tidsmässigt strukturerad. Han försöker börja arbetsdagen vid klockan nio men kommer oftast ej igång förrän halv tio och sitter sällan längre än till klockan sex på kvällen. Ofta börjar han med att checka av några websidor innan han kommer igång, samt ringer några kompisar som också är egna företagare och därför arbetar i hemmet. Kvällar och helger är alltså oftast arbetsfria, om det inte är något speciellt som måste bevakas (t ex någon mäs sa) eller om han måste ta ledigt någon dag och därför försöker arbeta in tid. På fritiden har han ett ganska intensivt socialt umgänge som kretsar mycket kring kompisar ("dricker öl"), biobesök samt allsvensk fotboll: han ser alla Malmö FFs fotbollsmatcher antingen live (de som spelas i Stockholm) eller på TV. För närvarande prenumererar han på såväl *Svenska Dagbladet* som *Dagens Nyheter*. Per-Fredrik brukar sätta på morgon-TV (mest SVT) på morgonen, och lyssnar också gärna på radio, men eftersom han äter frukost i köket (som saknar TV) blir det mest radio under frukosten. Han lyssnar alltid på P1 på morgonen och/eller ibland P4 (sportextra) när han äter. Han brukar bryta arbetet för lunch mellan klockan tolv och tretton och lyssnar då oftast på *Lunchekot* i P1, däremot kan han inte ha radion på när han arbetar. Då lyssnar

han antingen på P2 klassiskt eller på klassisk musik på datorn. Morgontidningarna läser han på morgonen och på lunchen, eventuellt sparar han vissa kulturartiklar till kvällen som han ej hunnit läsa på dagen. Istället går han, på morgonen, in och läser nyheter via Text-TV samt t ex på *Aftonbladets* hemsida minst en gång i timmen för att se vad som har hänt även om Per-Fredrik påpekar att det faktum att det pågick ett krig (Irakkriget våren 2003) vid tiden för intervjun sannolikt medförde att hans nyhetskonsumtion vid denna tidpunkt var mer intensiv än vanligt. Han ser mycket sällan på TV dagtid men ser ibland på alla nyhetssändningar kvällstid (*Rapport, Aktuellt, Nyheterna*). Han säger att det händer någon gång att han sätter sig på eftermiddagen och ser på den amerikanska satiren *The Simpsons*, men oftast är TVn exkluderad till kvällen. Då tittar han däremot mycket på TV eller spelar dataspel och bakar med datorn (om han inte är ute och träffar kompisar).

Sarah

Sarah är 24 år och har precis flyttat ihop med en kompis i Stockholms innerstad. Hon kommer senast från en studentkorridor. Hon är född och uppvuxen i en mindre stad i Mellansverige och har tidigare pluggat utomlands i ett par omgångar samt också ett år vid universitetet i Göteborg. Till Stockholm flyttade hon för att läsa på universitetet där hon för närvarande läser socialantropologi inom Kulturvetarprogrammet. Sarahs huvudsakliga sysselsättning är studierna vid universitetet, samt extraarbete som servitris på en restaurang. Denna termin är Sarahs universitetskurs mer studieintensiv än vad hon tidigare varit van vid, med någon form av undervisning (föreläsning, seminarium, etc.) nästan varje dag.

En vanlig dag vaknar Sarah av sig själv klockan sju på morgonen och hon börjar då med att slå på SVTs Kanal ett för att se på nyhetsmorgon. I hennes tidigare hem i studentkorridoren hade de också en gemensam morgontidning (*Dagens Nyheter*) som hon brukade läsa och Sarah vill gärna att de skall skaffa en morgontidning också på detta nya ställe. Morgontidning och morgon-TV innebär dock ingen konflikt för henne utan båda används på morgonen. Ofta går hon direkt till datasalen och kollar sin e-post då hon kommer till universitetet. Hon har en dator som står kvar i studentrummet och skall flyttas över till hennes nuvarande bostad, som har bredband. Hon kopplar ofta upp sig om hon inte har nåt att göra, särskilt för att ha kontakt med sin syster som bor i Paris. De samtalar över mailen flera gånger varje dag ("vi sitter kanske en timma och så skriver vi tjugomail"). Efter föreläsningen vid universitetet åker

hon hem och har hon morgonföreläsning betyder detta oftast att hon är hemma före lunch. Hon äter då lunch och fortsätter ofta läsa i morgontidningen. Att läsa tidningen är inget måste för henne utan hon beskriver det snarare något hon gör för att slippa ta tag i andra saker. Hon studerar oftast hemma, läser något hemma varje dag och har därför satt en personlig gräns för när det är accepterat att sätta på TVn på vardagar, vilken går vid klockan fem på eftermiddagen. Denna tidsgräns medger dock inte total lättja. Sarah känner sig ofta nödgad att studera ytterligare någon timme på kvällen innan hon helt kan ägna sig åt TVn utan dåligt samvete. Numera arbetar hon oftast extra på dagtid på helgerna, och eventuellt någon lunch ibland. Det är skönt att inte arbeta kvällstid så mycket tycker hon eftersom studierna tar mer tid nu. Kvällarna ägnar hon ofta åt ett ganska aktivt socialt umgänge och menar att hon spenderar c:a hälften av veckans kvällar i hemmet.

Medieanvändning och vardagsstruktur

I ett bredare perspektiv skulle man kunna göra skillnad mellan de olika typer av överordnade strukturer som skapar gränser för de tre personernas vardag. För Jussi, som är förälder till barn i skolåldern, är den sociala omsorgen kring familjen och barnen en faktor som sätter tydliga gränser för hur vardagen måste organiseras i tid och rum. Tider kring barnens dagis- och skolgång liksom deras andra aktiviteter är inte förhandlingsbara utan måste anpassas till en omkringliggande värld av sociala aktiviteter och hänsynstagande (fritidsintressen, kompisar m.m.). Sarah och Per-Fredrik befinner sig i en annorlunda situation. Eftersom de båda i någon bemärkelse lever ensamma (även om Sarah har såväl kvinnlig sambo som särboende pojkvän) är deras sociala hänsynstagande i hemmet inte fullt lika påtagliga som för Jussi. Som yngre vuxna boende i en storstadsregion lever de dock båda två aktiva sociala liv med mycket kvällsaktiviteter som självfallet också styr hur deras dagar organiseras. Per-Fredrik arbetar som frilansjournalist präglas på detta sätt av olika typer av hänsyn: å ena sidan är han beroende av att anpassa sig till speciella arbetstider eftersom de personer han, i sin yrkesutövning, står i ständig kontakt med (redaktioner för vilka han frilansar, personer som intervjuas för olika artiklar) ofta finns tillgängliga under kontorstid. Å andra sidan finns mycket information på Internet tillgänglig dygnet runt och han är helt fri att skriva sina artiklar närhelst han behagar, och skulle alltså kunna använda dagtiden till helt andra sysslor än arbetet. Sarahs tid är mer formellt strukturerad, i synnerhet som hennes nuvarande universitetskurs

innehåller betydligt fler undervisningsmoment, grupparbeten m.m. än vad hon tidigare varit van vid i sina studier. Denna strukturerade tid innebär dock endast att hon har maximalt ett undervisningstillfälle om dagen (å ca två timmar) vilket trots allt lämnar en stor del av tiden fri att disponera som hon själv vill. Här kan man konstatera en intressant skillnad mellan hur Sarah och Per-Fredrik förhåller sig till tiden: Sarah försöker visserligen skapa en tidsmässig struktur för arbetstidens och fritidens organisering ("man får sätta på TVn efter klockan fem"), men hävdar samtidigt att hon även kvällstid känner en press att hon borde studera sin universitetslitteratur. Per-Fredrik skapar en mer tydlig gräns mellan arbetstid och fritid och håller ganska strikt på sina arbetstider (nio till sex med en riktig lunchpaus mitt på dagen). Det bör också påpekas att förhållandet till vardagens symboliska gränser därför också är en i mångt och mycket mental aspekt. Jussi som med hänsyn till familjen avser att inte arbeta efter klockan sex på kvällarna, eller ägna tid åt arbetet på helgerna, kan dock aldrig till fullo koppla av konstnärskapet (det händer ofta att han har svårt att slita sig från ateljén och "arbetar över" kvällstid, precis som att familjens helgaktiviteter ofta utmynnar i utflykter där den gemensamma aktiviteten kombineras med t.ex. insamlingar till olika konstnärliga projekt). För Per-Fredrik däremot är det betydligt lättare att "stänga av" arbetet när arbetsdagen är slut, trots att det egna arbetet även för honom är en stolthet och en viktig del av den egna identiteten. För Jussi och Per-Fredrik, som båda valt en ekonomiskt osäker och okonventionell yrkesbana innebär den ekonomiska pressen kring arbetet också att de känner behovet av att arbeta mycket för att få de ekonomiska hjulen att snurra (även om Per-Fredrik menar att detta snarare tar sig uttryck i dåligt samvete för att han inte är tillräckligt aktiv som journalist än i faktiskt utfört arbete).

I det följande kommer mediernas roll i konstruktionen av vardagens symboliska rum att diskuteras med utgångspunkt i de personligt hållna, etnografiskt orienterade vardagslivsberättelserna ovan. Fokus kommer att ligga dels på mediernas rituella betydelse i skapande av gränser mellan arbete och fritid, dvs skapandet av speciella "arbetsrum" och arbetstider i vardagen och på konstruktionen av olika mentala gränser för ett accepterat vardagsbeteende. Vid sidan av den vardagsrituella aspekten av medieanvändningen kommer även mediernas delaktighet i skapandet av de vardagliga regionernas karaktär att analyseras.

Medieväxling som vardagsritual

För samtliga tre respondenter utgör hemmet en mångfacetterad plats eftersom det används för såväl arbete, vila, social gemenskap som stunder av avskildhet och ro. Hemmet kan sägas vara en plats som präglas av stark personlig exklusivitet i den mån att vem som helst inte har tillträde dit eller kan förväntas dyka upp där. Om man dock arbetar hemma, som respondenterna ovan gör, luckras graden av exklusivitet upp. Jussi får besök av kunder, samarbetspartners, journalister och andra, som tas emot i hemmet. Per-Fredrik jobbtelefon har samma nummer som hans hemtelefon och därmed blandas privata och offentliga samtal ihop. De kontinuerliga grupparbeten som Sarah och hennes kursare gör kan göras på bibliotek eller i hemmet hos någon gruppdeltagare. Hemmets profilering är alltså föränderlig och ändras med den syssla som för närvarande företas och med de utomstående personer som ges tillträde dit. För att vardagen skall fungera och dess olika sysslor få plats inom hemmets väggar används olika sätt att skapa rum för de olika vardagliga sysslorna (arbetssysslor och fritidssysslor), där medierna spelar en viktig roll i den symboliska transformationen av rummet. I mer symboliskt betydelseladdade ritualer, t ex ett giftermål eller ett dop, använder man gärna särskilt symbolladdade artefakter (ringen, vigvattnet) för att tydligt markera att en gräns överskridits och att den tid som föregick ritualen var något annat än den efterföljande (Turner 1977, Rothenbuhler 1998:kap 1, Couldry 2003:3, 22-25). På samma sätt kan medierna utgöra ett sådant tecken för att transformera ett symboliskt rum till ett annat tillstånd.

För Jussi, Per-Fredrik och Sarah utgörs transformationen av hemmet här av tre dimensioner som kan kombineras med inbördes individuella variationer: en geografisk, en intermedial och en intramedial dimension. Den geografiska dimensionen utgörs av den faktiskt rumsliga dimensionen: hur rummet eller rummen är konstruerade i hemmet och hur den faktiska förflyttningen sker i transformationen från fritidssfär till arbetsfär. Den intermediala dimensionen handlar om hur man växlar mellan olika medier och där medieväxlingen blir ett rituellt betydelseladdat tecken. Den intramediala dimensionen, slutligen, handlar om hur betydelsen av att växla medieinnehåll inom samma medium kan vara en del av samma rituella transformation av vardagens rum.

Geografisk dimension

Betydelsen av den geografiska dimensionen skiftar självfallet beroende av den fysiska miljöns beskaffenhet. Jussi har i någon bemärkelse den materiellt mest tydliga uppdelningen mellan vardagens tidrum. Sedan några månader finns på tomten till familjens boningshus en färdigställd ateljé där Jussi numera utför de mer tydligt artistiskt skapande delarna av sitt yrke (annat, som att gjuta formar för skulpturer eller rama in tavlor, gör han fortfarande inne i det gemensamma boningshuset). Att familjen försvinner på morgonen skapar i sig en naturlig start på arbetsdagen. Jussi, som ser morgonnyheterna på svensk TV, brukar då lämna boningshuset och gå ut i ateljén. Där har han sin arbetsmässiga bas även om arbetet ibland innebär ett springande mellan ateljén och boningshuset. Ateljén blir på detta sätt ett riktigt, materiellt, arbetsrum att förflytta sig till, även om det ligger på tomten till hemmet och inom räckhåll för familjen (ett av barnen kom t ex in och pratade en stund under intervjun).

Per-Fredrik bor ensam i en trerumslägenhet i ett hyreshus där ett av rummen utgör arbetsrum. I hemmet finns många olika typer av medier; böcker, tidningar, tidskrifter, radio, TV, video och DVD-spelare, filmer, dator och dataspel. Medierna är dock tydligt uppdelade i hemmet där TVn, videon och DVD-spelaren, radion, dagstidningen och de skönlitterära böckerna befinner sig i vardagsrum, sovrum och kök medan de arbetsrelaterade tidskrifterna, böckerna samt datorn finns i arbetsrummet. Datorn, på vilken han också lyssnar på radio under arbetstid och spelar dator (på fritiden) fungerar, liksom telefonen således gränsöverskridande i Per-Fredriks vardag. Hans arbetsdagar präglas också av en tydlig förflyttning, där frukosten på morgonen intas i köket men där morgonrutinen också omfattar att gå in i vardagsrummet där TVn står för att se TV-nyheter och ta del av nyheter på Text-TV. Arbetet utförs i arbetsrummet där datorn, bandspelare för inspelning av intervjuer via telefon, samt en stor mängd arbetsrelaterade pärmar och papper finns. Per-Fredrik tar en ordentlig paus från arbetet vid lunchen och går då ut i köket (och lyssnar på P1 medan han äter). Rörelsen mellan rummen skapar gränser för ett accepterat beteende, tid för arbete och tid för rekreation.

För Sarah, som nyligen flyttat in, tillsammans med en kompis, i en ett och en halvrummare är en dylik fysisk förflyttning inte möjlig. Lägenheten består av ett rum som rymmer Sarahs sovplats, en gemensam matplats, TVn samt en liten hylla, en mindre kokvrå samt ett litet matrum som idag användes som sovrum av hennes samboende kompis. Förflyttningar

i rummet omöjliggörs helt enkelt av de små ytor som finns att röra sig på, och av att dessa ytor redan är ockuperade av andra, hårt profilerande, funktioner (det kan t.ex. vara svårt att studera med någon form av effektivitet i sängen). Eftersom Sarah är nyinflyttad och ännu inte hunnit flytta över sin dator som står kvar i hennes gamla studentrum, har hon just nu inte möjlighet att sitta och arbeta vid datorn som kanske skulle kunna fungera som en mer tydligt markerad arbetsplats i hemmet. Nu är hon istället hänvisad till de ställen i hemmet som står till buds; sängen, golvet eller matbordet (TVn ser man också från sängen). Som universitetsstudent skulle Sarah kunna tillbringa dagarna på något bibliotek men hon tycker inte att miljön där är tilltalande (det gör anspråk på att vara tyst, men är det i praktiken inte) och hon studerar därför hellre på olika kaféer där det höga oväsendet fungerar avskärmande och gör det lättare för henne att koncentrera sig. De mesta studierna utför hon dock i hemmet.

Intermedial dimension

Den intermediala dimensionen handlar om att befästa den fysiska förflyttningen i rummet och med mediernas hjälp addera en symbolisk transformation av rummet och tiden (från fritid till arbetstid). Både Jussi och Per-Fredrik använder mycket tydligt medierna på detta sätt. Jussi, vars morgonvanor omfattar att se på morgon-TV i hemmet innan han börjar arbeta tar med sig TV-tittandet ut i ateljén och skapar därmed ett vardagligt liminallt tillstånd mellan arbete och fritid där den fysiska omgivningen är arbetets (ateljén) men den symboliska är fritidens (TV-programmet).² Arbetets egentliga igångsättande markeras av att TVn stängs av och att radion istället sätts på (Sveriges Radios P1). För Per-Fredrik ser iklädandet av yrkesrollen ut på liknande sätt. Även han markerar den rumsliga förflyttningen genom att växla medieform – även här stängs TVn och morgonnyheterna av och ersätts av radion (dock Sveriges Radios P2). Per-Fredrik har också organiserat sina medier i hemmet så att TV-tittande samtidigt med arbetet inte är möjligt eftersom han då måste lämna arbetsrummet för hemmets mer privata arenor (vardagsrummet). Han berättar dock att han emellanåt lämnar arbetsrummet för TVn på eftermiddagen men denna förflyttning innebär då att arbetet avslutats för dagen (vilket ger honom dåligt samvete). När TVn satts på har fritiden inträtt. Sarah, som har svårt att koncentrera sig om det inte är tyst (eller är tyst på fel sätt) brukar inte ha några medier på alls samtidigt som hon studerar. När hon kommer hem efter föreläsningen, ofta runt lunchtid, äter hon något samtidigt som hon läser färdigt morgontid-

ningen (som ett sätt att slippa ta itu med studierna). Sammanläggningen av tidningen markerar att det är tid för studier och därefter brukar hon inte ägna sig mer åt andra medier förrän efter klockan fem. Även om hon ibland tycker att hon inte studerar tillräckligt intensivt och anser sig ha svårt att koncentrera sig på studierna i den mån hon borde (och också känner dåligt samvete över detta) släpper hon inte in några andra medier under denna ”studietid” på eftermiddagen som är vikt åt hennes plikter. Först när klockan passerat fem transformeras Sarahs hem tillbaka från en arbetsplats till en privat sfär, av mer tillåtande karaktär. Till skillnad från Per-Fredrik och Jussi saknar Sarah dock trots detta en tydlig gräns för när arbetstiden avslutas kvällstid. Även om hon blir mer tillåtande vad gäller olika former av mediebruk efter klockan fem på eftermiddagen upplever hon dock att hon borde arbeta även efter den tiden, och hon tillbringar emellanåt också någon timma kvällstid med att studera. Först därefter känner Sarah att hon har egentlig rätt att vara (formellt) ledig och kan då också se på TV utan att känna dåligt samvete.

Intramedial dimension

På samma sätt fungerar den intramediala transformationen av vardagen. För Jussi är denna förändring av vardagligt fokus tydligt orienterat i en trestegsmodell, där den fysiska förflyttningen från huset och ut i ateljén kombineras med en växling av medium (från TV till radio). Det slutliga inträdandet i yrkesjaget markeras av att Jussi också byter radiokanal, från Sveriges Radios P1 till P2 eftersom han upplever att pratet i P1 fungerar störande för arbetet. Han uttrycker också att han egentligen tycker sig ha behov av en CD-spelare i ateljén för att med större frihet kunna välja den musik som är optimal som ackompanjering till arbetet. Denna intramediala medieväxling utgör en markering av att han nu står helt till arbetets förfogande; efter denna sista markering av ändrat fokus i vardagen upplöses helt den yttre tidens gång och han brukar därefter inte ta några pauser eller knappt heller ta sig tid att äta lunch.

Både Jussi, Per-Fredrik och Sarah använder också medierna för att transformera tillbaka tiden till fritid och rummet till ett ledighetsrum och det är TVn som fungerar som rekreationsmarkören för alla tre. För Jussi som brukar stanna i ateljén ungefär fram till klockan sex markeras övergången tillbaka från arbete till fritid genom att han ofta växlar tillbaka till morgonens mediebruk och sätter på nyheterna i Sveriges Television som sänds klockan fem på eftermiddagen (klockan fyra svensk tid). Genom denna nyhetsstund förändras fokus igen tillbaka till ledigheten. Per-

Fredrik använder TVn på ungefär samma sätt. Även han markerar arbetsdagens slut med att sätta på TV-nyheterna (klockan sex) och han upplever på samma sätt att vissa typer av mediebruk inte kan kombineras med arbetet (t ex TV eller pratradio som P1). Ibland kan Per-Fredrik sätta sig framför TVn tidigare på eftermiddagen, men detta skapar dåligt samvete eftersom arbetsdagen då slutar tidigare än avsett. Även Sarah har en liknande gräns – efter klockan fem är TVn tillåten menar hon, även om Sarahs tidsorganisering, som tidigare nämnts, är mindre strikt organiserad än de båda andras.

Vardagens ramar

Vi har även sett hur transformationen mellan det som Goffman kallar för vardagens temporära rituella tillstånd (1959/1974:30) bli kommer tillstånd genom fysiska förflyttningar och genom att växla mellan olika medier och kanaler och hur denna medieväxling kan förstås som nyckelelement som bidrar till att definiera en speciell situation, t ex arbetsituationen eller ledigheten. Dessa rituellt konstruerade tillstånd kan beskrivas som regioner som skapar förutsättningar för hur vi agerar och interagerar med andra i vardagen och organiseras genom de basala egenskaper och element som definierar situationen (dvs situationens ram) och de regler för beteende som omfattar regionen (dvs graden av profilering). Medierna bidrar således till konstruktionen av vardagens ramar på två fundamentala vis; dels som materiella artefakter som i olika kombinationer strukturerar rum och beteende, och dels som symboliskt betydelseeladdade ting vars närvaro i rummet dominerar respektive lämnar utrymme för olika typer av handling. En följdfråga här rör även hur denna konstruktion bidrar till de vardagliga situationernas profilering, dvs. hur normer för beteende länkas till olika medialt konstruerade miljöer.

För att förstå mediernas betydelse i organisationen av vardagen skall vi därför titta närmre på hur rummets organisation tillsammans med medierna skapar förutsättningar för vissa typer av agerande. Dessa ramar finns å ena sidan inbyggda i rummet självt men är å andra sidan också skapade av de konventioner som styr vårt sociala beteende; konventioner som också är verksamma då vi agerar i ensamhet eller interagerar med ett medium.³ Jussis ateljé är t ex konstruerad på ett sätt som främjar ett specifikt beteende, där en viss typ av mediebruk blir naturlig och annan blir avvikande. Arbetsrummet utgörs i själva verket av ett eget litet hus vars konstruktion med öppet innetak skapar den rymd och det ljus man vanligtvis förknippar med konstvärlden (jfr

t ex gallerier, konstmuseer). Även i övrigt är ateljén skapad i enlighet med en konstnärlig norm: vitmålat trägol, vita väggar, sparsmakat med möbler – en fåtölj, en liten vitmålad hurts med en bukett blommor ovanpå och rullvagnen med TVn, en bokhylla med konståbäck (stora, tunga, på svenska, engelska och franska) samt ett snedställt ritbord. Fönstret längs kortväggen är stort, sitter lågt och vetter ut emot en lerig hästhage och mot vattnet som skymtar bortom hagen. Naturen kommer på detta vis nära, men är genom glasrutan ändå avskärmad. Solljuset som faller in i ateljén var när intervjun genomfördes så starkt att Jussi var tvungen att täcka över de kriterier som låg där eftersom de annars hade smält. I denna sparsmakade miljö ryms endast konstnären och konsten. Allt annat som kan störa har rationaliserats bort, och det är inte svårt att se hur denna miljö endast ger utrymme åt det kreativa konstnärliga arbetet som byggs för. Här saknas t ex tidningar, tidskrifter och böcker utöver de konstinriktade (och de är i sin tur få). Det enda aparta inslaget i denna miljö är TVn som utgör en oväntad länk till omvärlden – även om den huvudsakligen fungerar som ett rituellt tecken för att transformera den lediga tiden till arbetstid och tillbaka igen. I denna avskärmade miljö saknas fast telefon (fast Jussi har sin mobiltelefon med sig ut) och prat och sång är också exkluderade. Arbetets profilering skapas alltså såväl rumsligt som audiovisuellt med mediernas hjälp.

Per-Fredriks arbete som frilansjournalist är betydligt mer medialt organiserat. Som journalist sitter han uppkopplad vid datorn hela dagarna – hyreshuset han bor i har bredband – och talar mycket i telefon. Dessa medier gör också att hans privata sociala kontakter är mer närvarande under hela arbetsdagen, en morgonritual han ofta börjar arbetsdagen med är bl a att ringa några kompisar som också är egna företagare, samt att kolla några websidor som han har intresse av privat. Per-Fredrik kollar för övrigt upp nyheter på Internet regelbundet under hela arbetsdagen. Arbetetsrummet är alltså inte alls avskärmat från omvärlden på samma sätt som Jussis utan länkas genom medierna ständigt till den omgivande världen, vilket också avspeglas vid en jämförelse mellan de två arbetsrummen. Då Jussis är avskalad och fritt från kanaler till omvärlden är Per-Fredriks istället fullt med medier och sätt att meddela sig med. Hans arbetes karaktär är ju också betydligt mer upphängt kring kontakter med omvärlden och även om Per-Fredrik har skapat egna tidsmässiga gränser för när hans arbete slutar och börjar så är gränserna betydligt mer flytande än hos Jussi. Rummets profilering definieras dock genom valet av de medier som finns där: datorn, telefonen med inspelningsfunktion (för yrkesmässiga telefonsamtal),

papper och pärmar med arbetsrelevans. Denna medietätthet skiljer sig högst betydligt från de medier som finns utanför arbetsrummet: dagstidningar, video, DVD, skönlitterära böcker, som i sin tur är del av annat normsystem.

Hemma hos Sarah skall samma yta fylla en mängd olika funktioner och därmed skapas inte en lika tydlig materiell profilering av rummet (lägenhetens enda). Rummet är matrum och TV-rum för Sarah och hennes sambo och rymmer dessutom Sarahs säng. Där finns alltså matbord och fyra stolar, en säng, TV på ett mindre TV-bord samt en smal hylla. I Sarahs fall saknas den tydliga rumsliga profilering av arbetet som finns hos Jussi och Per-Fredrik som kunnat skapa explicita utrymmen som, med mediernas hjälp (eller i avsaknad av dem) bygger upp en normativ ram för beteckande. Hon kan heller inte markera vardagens rituella transformationer genom fysisk förflyttning utan måste ta andra medel till hjälp. Profileringen av Sarahs arbetsrum saknas egentligen helt eftersom samma fysiska rum också rymmer en mängd olika funktioner: TV, radio, video, tidningar (och snart också dator) finns ständigt till hands och endast den mentala strukturen sätter gränser. Så är också Sarahs tidsmässiga struktur mer flytande än de båda andras och hennes medieanvändning och studietid flyter delvis in i varandra.

Den av respondenterna som upprätthåller den kanske tydligaste gränsen mellan vardagens sfärer är Per-Fredrik vars vardagliga transformation av hemmet från en fritidssfär till en arbetsfär och tillbaka igen skapas genom en fysisk förflyttning i kombination med en växling av medieformer. När Per-Fredrik går in i arbetsrummet på morgonen är endast viss typ av mediebruk, instrumentell klassisk musik på radion, tillåten (utöver det mediebruk, främst via Internet, som räknas som en del av hans arbete). De av lägenhetens rum som ligger utanför arbetsrummet har alltså fortfarande sin starka personliga exklusivitet som han kan träda in i under lunchpausen eller om han någon dag beslutar sig för att ”sluta tidigt”. Eftersom Per-Fredriks arbete främst omfattar medierad interaktion med andra, en interaktion som rent fysiskt inte når utanför arbetsrummet, bryts också sällan denna hemmets exkluderande profilering.

Jussi har också en tydligt geografisk avgränsning mellan arbete och fritid, genom den ganska nyligen färdigställda ateljén där huvuddelen av hans arbete genomförs, men han springer samtidigt ofta emellan ateljén i trädgården och källaren i boningshuset där delar av arbetet utförs. Med arbetets olika sysslor och de olika typer av medieväxlingar som följer med skapas tydligt olika brukarmodi i Jussis arbetsdag. I Jussis transformation mellan arbete och fritid finns

TVn med som en central del, och det sista han gör innan han lämnar boningshuset för att gå ut i ateljén är att se TV-nyheterna. Trots att han sedan under dagen ofta flera gånger återvänder in i huset för att utföra vissa delar av arbetet lämnas TVn avstängd till förmån för andra medier. I ramverkstan där han snickrar och arbetar fysiskt med sina händer finns möjlighet att låta tankarna och händernas arbete skiljas åt och därmed kunna lyssna på P1 i Sveriges Radio. Under arbetet ute i ateljén fungerar mediet däremot mer exkluderande och genom den klassiska musiken i P2 skapas ett brukarmodus som stänger allt utomstående ute och också vänder honom bort från musiken. Endast konstnären och konsten får rum i detta rum.

Sarah är den av respondenterna som har den minst tydliga fysiska förflyttningen i transformationen mellan arbete och fritid, och också den minst tydliga tidsmässiga strukturen i vardagen. Detta kommer sig självfallet också av att Sarah, i lägre grad än de båda övriga, är beroende av en omvärlds tidsmässiga struktur. I Sarahs lilla delade etta med kokvrå saknas möjlighet till fysisk förflyttning mellan arbets- och fritidssfären och den symboliska transformationen måste därmed befästas särskilt tydligt genom andra rituella tecken. I Sarahs fall används medierna som en tidsstruktur där dagstidningsläsningens avslutande markerar slutet på lunchen och där den tidsmässiga gränsen för arbetstiden går klockan fem då TVn blir tillåten. Vid detta klockslag förändras alltså rummets exklusivitet och ett mer ledigt beteende blir tillåtet. Dock innebär inte denna rummets transformation att Sarah kan känna sig helt ledig för det. Hon brukar snarare känna att minst en timmes läsning på kvällen är nödvändig för att hon skall kunna känna sig helt bekväm framför TVn. Trots att Sarah genom sin personliga mediereglering försöker skapa tydliga gränser för vardagens regioner hindrar rummets konstruktion och hennes dåliga samvete transformationen att helt slå igenom.

Medierna, och deras olika typer av texter, förknippas således av respondenterna med olika socialt konstruerade krav på mental närvaro. Dessa krav kan också i olika hög grad förknippas med vardagens fritids- och arbetsfärer. Mediernas profilering av vardagens tidrum skapar således olika typer av normer för beteende i de tre individernas vardagsliv. Detta ges uttryck genom föreställningar om mediet och dess innehåll men skapas samtidigt i förhållande till den omgivande sociala kontexten. Allra tydligast accentueras detta genom televisionens tydliga sammankoppling med ledighet och befrielse från plikter – även om Jussis strikta reglerande av barnens TV-tittande också belyser andra moraliskt orienterade överväganden om vardagligt mediebruk (jfr. Morley 1986,

Andersson&Jansson 1998, Jensen et al 1993, m.fl.). Sarahs komplicerade relation till läsning vars å ena sidan kulturella legitimitet men å andra sidan pliktorientering skapar svårigheter för henne att njuta av sin läsning då den innebär en ständig påminnelse om de studier hon har dåligt samvete för. Dagstidningsläsning utgör på samma sätt ett intressant fall då detta huvudsakligen är en fritidsyssla som utförs i hemmet (jfr Nilsson 2004:249), men vars pliktorienterade innehåll samtidigt skänker en kulturell legitimitet (jfr. även Hagen 1994, Jansson 1998). Jussis användning av TV-nyheter som ett rituellt organiserat tecken för förflyttning mellan arbete och fritid pekar likaledes på nyhetsgenrens position som brygga mellan vardagligt nytta och nöje. Datorns betydelse för Per-Fredrik, som huvudsakligt arbetsredskap såväl som nöjeskanal och datorspelsstation skapar också kluvenhet inför dess användning och förflyttning mellan sfärer.

Hemmet, medierna och den postindustriella vardagen

Vad säger oss då ovanstående om mediernas betydelse för hemmet i det postindustriella samhället? När strikta gränser mellan arbete och fritid, genom avsaknad av industriproduktion undanröjts träder andra mekanismer för vardagsstruktur in. För de tre respondenterna ovan griper medierna in i vardagen på åtminstone tre olika sätt. Dels skapar medierna gränser i de fysiska rummen. Detta genom att olika typer av mediemiljöer konstrueras, genom kombination av olika konstellationer av medier likt Per-Fredrik, eller genom att som Jussi näst intill tömma vissa rum på mediala länkar till omvärlden och därmed på distraherande moment. Genom dessa konstruktioner och kombinationer av det mediala rummet erbjuds olika ramar för socialt beteende. Men medierna skapar också gränser mellan vardagens symboliska rum. Genom att, likt rituellt betydelseladdade tecken, accentuera förflyttningar som för såväl Jussi, Per-Fredrik och Sarah öppnar sig rum för olika typer av vardagsrituella tillstånd; arbete, lek, vila, m.m.

Utöver detta utgör medierna länkar mellan de fysiska rummen och också till världar utanför (jfr. Larsen 2000:165-190). Per-Fredriks kontinuerliga användning av hemsidor, e-post, telefon och webradio skapar en kontinuerlig kontakt med omvärlden, liksom telefonen även fungerar gränsöverskridande inom hemmets faktiska rum genom att arbetstelefonen i arbetsrummet och hans privata telefon nås genom samma telefonnummer. Också de symboliska rummen i vardagen länkas på detta sätt till varandra genom mediernas transformerande betydelse. Jussis liminala nyhetstittande i ateljén utgör en dylik län-

kande aspekt liksom Sarahs svårigheter att läsa skönlitteratur eftersom skönlitteraturen utgör en ständig påminnelse om hennes studiers plikter.

Den postindustriella vardagen i den tappning den har för de tre respondenterna som analyserats här utgör en, i social bemärkelse, speciell situation. Enligt Goffmans tidiga teori om vardagslivet skapas situationens ramar till stor del genom social interaktion mellan människor (1959/1974). Det är i relationen till andra individer och sociala miljöer vi väljer att agera och presentera oss själva på speciella sätt. I det ovanstående skapas dock situationens ram (och därmed rummets profilering) av individer som befinner sig i fysisk ensamhet, men självklart i relation till den sociala omvärldens förväntningar (exempelvis gällande arbete, produktion och vardagens organisation). Genom att använda sig av yttre faktorer, så som kombinationer av medier och rummets materialitet, kan den rätta situationella ramen för beteende skapas trots avsaknad av andra.

Mediernas profilering av beteende inom det symboliska, och materiella, rummet reglerar således individernas beteende även i ensamhet. Modernitetens separation av det offentliga och det privata, även på ett mikroplan, i hemmet, innebär sålunda inte att den privata sfären – som kanske upplevs som allra mest privat när vi också befinner oss i ensamhet – skulle kännetecknas av någon slags normlöshet (jfr Elias, 1994).

Dessa ramar konstrueras dock på olika sätt; Jussi och Per-Fredrik förhåller sig exempelvis till en tydlig

materiell ram där olika fysiska avgränsningar inom hemmets väggar bidrar till gränslinjer mellan arbete och fritid i vardagen. Utöver detta återfinns den symboliska nyckeln till situationernas ram, och därmed till vår uppfattning och bedömning av dem, bl.a. i medierna och dess innehåll. Jussis intramediala växling av medieinnehåll som transformerar rummet etappvis från fritidssfär till arbetsfär belyser en dylik vardaglig nyckelfunktion liksom Per-Fredriks eftermiddagstittande på *The Simpsons*, vilket automatiskt innebär en avslutning på arbetsdagen.

Mediernas symboliska betydelse i vardagslivet såväl upprätthåller, som bidrar till en uppluckring av, modernitetens strikta uppdelning av vardagen i offentliga och privata arenor. Upprätthållandet skulle således, hos dessa respondenter, tydliggöra en märkbar strävan efter att separera vardagen i arbete och fritidssfär. Samtidigt verkar mediernas gränsöverskridande karaktär för en uppluckring av dessa gränser genom att, likt datorn eller telefonen, erbjuda möjlighet till mikropaus under arbetstid. Inte desto mindre accentueras en tydlig skillnad mellan denna arbetssituation och den förindustriella produktionen, där vardag (och samhälle) saknade tydlig uppdelning i privat och offentlig sfär. I ovanstående analys accentueras tydliga gränser mellan det privata och det offentliga i vardagen, mellan arbete och fritid (även om dessa gränser ibland inte alltid efterlevs i praktiken). Dessa gränser organiseras individuellt liksom de vidhängande normer för acceptabelt beteende som organiserar tillvaron inom hemmets fyra väggar.

Noter

1. Stockfelt använder termen lyssnarsituationer, och lyssnarmodi, men med vardagens tvärmedialitet i fokus är de vidare termerna brukarsituationer och brukarmodi mer adekvata.
2. Den mjukare termen liminoid, i betydelsen ”liminal-like”, (Couldry 2003:33) skulle här kunna användas, till skillnad från det mer strikt antropologiska begreppet liminal. Att jag trots detta använder begreppet liminal för att beskriva ett gränstillstånd mellan två separerade rituella tillstånd innebär inte ett förnekande av skillnaden mellan den religiösa och den vardagliga ritualen.
3. Jfr. exempelvis J.B. Tompsons begrepp ’medierad kvasiinteraktion’ som syftar till att beskriva den typ av interaktion som umgänget med massmedierna utgör (1995: 84 ff).

Referenser

Ahrne, Göran (1981) *Vardagsverklighet och struktur*, Göteborg: Korpen.

- Andersson, Magnus/André Jansson (1998) ‘The Blurring of Distinctions: Media Use and the Progressive Cultural Lifestyle’, *Nordicom Review* nr 2 1998: 63-77.
- Bausinger, Herman (1984) ‘Media, Technology and Daily Life’, Translated by Liliane Jaddou & John Williams, *Media Culture and Society*, 6, 343-351.
- Campbell, Colin (1987) *The Romantic Ethic and the Spirit of Modern Consumerism*, Oxford, Basil Blackwell
- Castells, Manuel (1996/2000) *The Rise of the Network Society (The information age: Economy, Society, Culture. Vol. 1)*. Second edition. Oxford: Blackwell.
- Connell, John & Chris Gibson (2003) *Sound Tracks. Popular Music, Identity and Place*. London and New York: Routledge.
- Couldry, Nick (2003) *Media Rituals. A Critical Approach*. London and New York: Routledge.
- Elias, Norbert (1994) *The Civilizing Process*. Translated by Edmund Jephcott. Oxford, Cambridge, Mass: Blackwell.
- Frykman, Jonas & Orvar Löfgren (1979) *Den kultiverade människan*. Lund: Gleerups.

- du Gay, Paul (1995) *Consumption and Identity at Work*. London: Sage.
- Gauntlett, David/Anette Hill (1999) *TV Living: Television, Culture and Everyday Life*, London, Routledge in association with the British Film Institute.
- Geertz, Clifford (1973) *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books Inc.
- Giddens, Anthony (1984) *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. Berkeley and Los Angeles. University of California Press.
- Giddens, Anthony (1990) *The Consequences of Modernity*. Cambridge : Polity in association with Blackwell.
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-identity: Self and Society in the Late Modern Age*, Stanford, California: Stanford University Press
- Goffman, Erving (1959/1974) *Jaget och maskerna: En studie i vardagslivets dramatik*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Goffman, Erving (1974) *Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience*. Boston: Northeastern University Press.
- Gray, Anne (1992) *Video Playtime: The Gendering of a Leisure Technology*. London: Routledge.
- Gullestad, Marianne (1996) *Everyday Life Philosophers: Modernity, Morality and Autobiography in Norway*. Oslo, Stockholm: Scandinavian University Press.
- Hagen, Ingunn (1994) 'The ambivalence of TV News Viewing: Between ideals and everyday practices', *European Journal of Communication* 9(1994), 193-220.
- Hermes, Joke (1995) *Reading Women's Magazines*. Cambridge: Polity Press.
- Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red.) *Opinions-samhället*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören/Lennart Weibull (2004) *Ju mer vi är tillsammans. Tjugosju kapitel om politik, medier och samhälle*. Göteborg: SOM-institutet.
- Huizinga, Johan (1950): *Homo Ludens. A Story of the Play Element in Culture*. Boston. The Beacon Press.
- Hellström Hans (1999) *Kultur, arbete, tid*. Stockholm: Carlssons.
- Jansson, André (1998) 'Medieanvändning som medborgerlig plikt?' i Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red.) *Opinionssamhället*. Göteborg: SOM-institutet.
- Jensen, Klaus Bruhn, Kim Schröder, Tine Stampe, Henrik Søndergaard & Jørgen Topsøe-Jensen (1993) *Når danskere ser TV: En undersøgelse af danske seeres brug og oplevelse af TV som flow*. Fredriksberg: Samfundslitteratur.
- Larsen, Bent Steeg (2002): *Medier til hverdag. En undersøgelse av mediebrug og hverdagsliv*, København: Københavns Universitet.
- Latour, Bruno (1992) 'Technology is Society Made Durable' in John Law (ed.) *A Sociology of Monsters: Essays on Power, Technology and Domination*. London: Routledge.
- Latour, Bruno (1991/1993) *We have Never been Modern*. Translated by Catherine Porter. London: Harvester Wheatsheaf.
- Lefebvre, Henri (1974/1991) *The Production of Space*. Translated by Donald Nicholson-Smith. Oxford UK and Cambridge USA: Blackwell.
- Lefebvre, Henri (1991) *Critique of Everyday Life Vol 1*, Translated by John Moore. London: Verso.
- Lefebvre, Henri (1992/2004) *Rythmanalysis. Space, Time and Everyday life*. Translated by Stuart Elden and John Moore. London and New York: Continuum.
- Nilsson, Åsa (2004) 'Vanliga och mer ovanliga dagars medieanvändning', (Media Use of Usual and More Unusual Days) i Holmberg, Sören och Lennart Weibull (2004) *Ju mer vi är tillsammans. Tjugosju kapitel om politik, medier och samhälle*. Göteborg: SOM- Institutet.
- McLuhan, Marshall (1964) *Understanding Media. The Extension of Man*. New York: McGraw-Hill.
- Meyrowitz, Joshua (1985) *No Sense of Place. The Impact of Electronic Media on Social Behaviour*. New York: Oxford University Press.
- Moring, Tom & Andrea Nordqvist (red.) *Svenska medier i Finland*. Helsingfors: Svenska social och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet (SSKH Forskningskrifter nr. 13).
- Morley, David (1986) *Family Television: Cultural Power and Domestic Leisure*. London: Routledge.
- Morley, David (2004) *Home Territories: Media, Mobility and Identity*. London and New York: Routledge.
- Nilsson, Åsa (2004) 'Vanliga och mer ovanliga dagars medieanvändning', i Holmberg, Sören och Lennart Weibull (2004) *Ju mer vi är tillsammans. Tjugosju kapitel om politik, medier och samhälle*. Göteborg: SOM- Institutet.
- Reimer, Bo (1994) *Dagstidningsläsning och kulturell identitet på Åland*. Göteborg: Institutionen för Journalistik och Masskommunikation.
- Rothenbuhler, Eric (1998) *Ritual Communication: From Everyday Conversation to Mediated Ceremony*. Thousand Oaks: Sage.
- Stockfelt, Ola (1988) *Musik som lyssnandets konst. En analys av W.A. Mozarts symfoni No 40, g moll K.550*. Göteborg: Skrifter från Musikvetenskapliga institutionen Göteborg: 18.
- Thompson, John B (1995) *The Media and Modernity. A Social Theory of the Media*. Cambridge: Polity Press.
- Turner, Victor (1977) *The Ritual Process: Structure and Anti-structure*. Ithaka, NY: Cornell University Press.
- Wasström, Maria (2002) 'Åland ett särpräglat medielandskap', i Moring, Tom & Andrea Nordqvist (red.) *Svenska medier i Finland*. Helsingfors: Svenska social och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet. (SSKH Forskningskrifter nr. 13).

STINA BENGTSSON, PH.D., Högskolelektor, Institutionen för kultur och kommunikation, Södertörns högskola, SE-141 89 Huddinge, stina.bengtsson@sh.se